

Јелена Н. АРСЕНИЈЕВИЋ МИТРИЋ¹

Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за српску књижевност

Јана М. АЛЕКСИЋ²

Институт за књижевност и уметност у Београду

„КРОЗ ПРОЗОР ХОТЕЛА МОСКВА, С ПОГЛЕДОМ НА ЗАПАД” – СРБИЈА У ХАНДКЕОВИМ ЕСЕЈИМА

У овом раду истражују се начини и представе којима Хандке у својим есејима о Југославији деконструје стереотипну слику Србије пројектовану кроз западне медије током НАТО бомбардовања СР Југославије 1999. године. Немачки нобеловац у први план истиче западно једногласје у демонизацији Србије уз одсуство било какве могућности да се чује и друга страна, различита од прокламоване „истине”, те насупрот томе говори о својеврсној немушности Србије, детектујући је готово на сваком кораку свог путовања у срце Југославије – Београд, који у том тренутку описује као „безгласни двомилионски град”. Суочен са великим муком, Хандке настоји да у својим текстовима раскрије ону, пинтеровски речено, *швајцерију лажи* којима је крајем XX века, уједно са бомбама, покривена читава Србија.

Кључне речи: П. Хандке, Србија, НАТО бомбардовање СР Југославије, стереотипи, медији, кривотворење историје

*Увек сам желео да нађем, да нађем нешто што нико други није нашао.*³

Петер Хандке

У Београду нађох мој зајад на истоку.

Шејмус Хини, Знани свијети

Аналитички фокус у раду усмерен је на два Хандкеова есеја, које Зоран Аврамовић (2021: 362) одређује као политичко-књижевне путописе, писане за време два путовања у Југославију током бомбардовања обухваћена заједничким насловом – „Питајући у сузама: Потоњи записи о два крстарења Југославијом у рату, марта и априла 1999.” (2000). Први носи назив „Ускршње путовање у Југославију, од уторка 31. марта 1999. до петка 3. априла 1999”, док је други насловљен „Забелешке, накнадно, о другом ратном путовању Југославијом од 23. априла до 29. априла 1999.” Теми бомбардовања Југославије, поред књиге *Пишајући у сузама*, Хандке је посветио и драму *Вожња чуном или Комад за филм о рају* (2000). Након читања поменутих текстова, својеврсних ратних бедекера, као неизбежно, намеће се питање због чега Хандке има наизглед чудну потребу да иде у супротном смеру. Наиме, уместо да у време бомбардовања „истину” о

1 jelena.mitric@filum.kg.ac.rs

2 tiamataleksic@gmail.com

3 Хандке у разговору са Малтеом Хервигом у Шавилу, 11. марта 2009. године (в. Хервиг 2021: 78).

Србији, као уосталом многи са Запада, усвоји из медија, он се одлучује на сулуди корак – путовање ка ратом захваћеној СР Југославији, Београду и многим другим деловима ове балканске и средњоевропске државе. Одговор на ово питање, можда и несвесно, аутор открива у једној наизглед узгредној опасци – док шета моравским виноградима доживеће својејерсни *déjà vu* у виду специфичног повлашћеног момента у којем стиче одређени епифанијски увид. Гледајући ратом промењену земљу, Хандке се у мислима враћа на сопствено, како каже, можда и прво сећање, прву упамћену слику из најранијег детињства:

’Ја; једва двоипогодишњак, сасвим близу земље која уједно има нешто од месечевог тла виђеног кроз доглед, у дворишту испред сеоске куће бабе и деде, тада, рецимо априла 1945, играм се, с’ам у том дворишту, и неочекивано забруји у ваздуху, за тренутак пролети огромна сенка, и неко дотрчи из куће и односи ме, трчећи, унутра, а потом – опет тишина и сунце, посебна тишина и посебно сунце [Подвукле аут.] – усковитлана кокошија пера на чудесно пустом дворишту, не само да их је много више него уобичајено, већ су и згрудвана. (Хандке 2020а: 207–208)

Да је ово сећање једно од конститутивних за њега, говори и то што га апострофира и у *другом рајном путовању Југославијом*: „[...] тако усред рата, тако усред области случаја суманутог невремена себе сам доживео само једанпут у сновима детињства.” (Хандке 2020а: 249–250) Примећујемо како је поменуто искуство забележено још раније, на првим страницама романа *Крајко писмо за дуги расипанак* (1972):

Otkako znam za sebe, kao da sam rođen da se grozim i užasavam. Cepenice, rasute na sve strane, tiho obasjane suncem, ležale su napolju u dvorištu, pošto sam bio unet u kuću pred napad američkih bombardera. Kapljice krvi svetlucale su na kapijskim stepenicama porstrance, tamo su o vikendu klali zečeve. [...] i opet je, raštrkano po dvorištu, pa i na ogradnom zidu, ležalo suncem obasjano svetlucavo perje pobegle živine. (Хандке 2020б: 10–11)

Њега је април у Србији 1999. године нагнао да у себи евоцира моменат трауме која је остала урезана као први сусрет са људима, природом и светом око себе. Лепота тог блиставог априлског дана заувек је поремећена, у природи али и у пищевој реминисценцији, тамном сенком ратног искуства као искуства хаоса и деструкције. Можда га је баш тај доживљај у том крхком добу, касније, након готово пола века, определио за разоткривање неправде и ход у контрастнеру од очекиваног.⁴

У оквиру поменутог доживљаја, као што смо видели, аутор инсистира на искуству тишине, те *посебне тишине* коју препознаје већ по преласку границе и уласку у Југославију: „Чудан мир. Ни гласа [Подвукле аут.], само жестоки концерт жаба на хоризонту у правцу запада, где Дунав тече и где почиње граница према Хрватској.” (Хандке 2020а: 184) Касније, током боравка на Палићу, у шетњи бележи: „Сунце, плаветнило. Празно језеро, ниједан чамац. [...] Веома ретко бициклиста, натенане, дуж обале језера, жена са дечјим колицима, само дете,

4 Узимамо у обзир и то да је Хандке, у разговору са Вилијемом Винклером, преведеном и објављеном у НИН-у индикативног наслова „Морал или самовоља”, 1999. године, одговарајући на неугодна питања, истакао да се његов став према бомбардовању СР Југославије и емпатија према српском народу не може објаснити његовом повешћу, већ непосредним сведочењем са лица места: „Ostajem, u pravom smislu, bez reči. Pa, ovako nešto nije viđeno! Svet je ustao protiv svakog prava te zemlje. Ti ljudi u Srbiji, na Kosovu, u Crnoj Gori – kad se samo setim dece u horu za vreme nedeljne mise u pravoslavnoj crkvi u Srebrenici – oni su nevini, gotovo svi. Tako su nevini. Upravo nevini. Otelovljenje nevinosti. Nevini su baš kao sto su ovdje na toj planeti rata i mira gotovo svi krivi. Možda ništa ne znam o Jugoslaviji, ili znam premalo. Ipak, znam: ja sam kompetentan.” (Хандке, Винклер 1999)

никакав звук, ни гласа [Подвукле аут.], огромни водени пацов је усталасао по вршину језера: замишљам човечанство на своме крају?” (186) Потом, у вожди са пријатељем ка Београду, док има утисак да су њих двојица једини путници ка главном граду, прожима га осећање свеопште опустошености што га наводи на мисао да се читава Југославија тог ратног пролећа (марта и априла) 1999. сабрала у некакву „нему молитву” (187): „Земља не каже ништа, само се још немуштије, далеко немуштије, простира.” (187) Када напoкон стигне у Београд, за који наглашава да је чак трећи пут у овом веку бомбардован, изненадиће га „безгласност тог двомилионског града” (194), као да се налази у граду на издисају између две ваздушне опасности које оглашавају сирене а град за то време „умире поново оживљава, или је опет жив привремено? Баш као што се самртници привремено расцветавају у неки нечувени, чист живот који виси на свиленом концу?” (200)⁵

Хандке ће у есејима о бомбардовању Југославије дестабилизovati уверење по којем су западни новинари виновници истине, те у својим извештајима објективни и правични, с правом постављајући питање како да се чује друга страна приче с обзиром на ларму коју стварају извикани медији и тиме смишљено онемогућавају сваки другачији увид. Он демонтира поступак креирања „истина” које одговарају великим западним силама и њиховим интересима. Познато је да су медијске слике и пропаганда коју оне шире веома моћно оружје, што и аутор наглашава, препознајући их као „добошарску паљбу од такозваних информација и чињеница” (Хандке 2020а: 182) која је подразумевала учестало понављање одређених речи, као што су „масакр”, „концентрациони логор”, „нови Аушвиц”, „депортација”, „геноцид”, „етничко чишћење”, „масовно силовање”, „солдатека”, „кољач”, „просрпски” по правилу пришиваних непријатељу, у овом случају Србима. Медијска машинерија, пуштена у погон у ратовима деведесетих, указује на исти принцип, што Хандкеа води у запитаност: „Какве ли су то истине сачињене у првом реду од слика увећања и громогласних крилатица?” (Хандке 2020а: 183)

Управо је слично питање поставио Стив Тешић размишљајући о проблемима на простору Југославије, али и глобално, у оквиру својих политичких, ангажованих есеја који указују на наступајућа кризна времена. Посебно га је рат у Југославији и медијска демонизација Срба провоцирала на одређени вид активизма, али и на луцидно запажање да долази време *пoст-истине*, тако у „Писму Њујорк Тајмсу” истиче: „Када једном пренебрегнете чињенице, онда за догађај можете прогласити шта год пожелите. [...] Након што ишчезну чињеничне истине као референтне тачке наших одлука и просуђивања и када изгубимо поштовање према истини, онда губимо и свезе које цивилизације држе у заједништву [сопствени превод – Ј. А. М].” (Tesich 1993) У есеју *Влада лажи* (*A Government of Lies*, 1992) први пут је употребио кованицу *пoст-истина* (Tesich 1992), а оксфордски речник бележи га као изумитеља овог термина. Подсећамо да је 2016. године пост-истина одабрана за реч године⁶. (в. Арсенијевић Митрић 2023: 355) Хандке, попут Тешића, у западним медијима детектује бескрупулозно извртање чињеница, које онда преузимају сви одреда и на тај начин лаж шире у недоглед, представљајући је као истину.⁷

5 Милета Аћимовић Ивков у тексту „Путовање, сведочење и разумевање” примећује да се опажања у Хандкеовима путописно-политичким есејима крећу „од 'поезије' пејзажа, до слика разарања и патње” (Аћимовић Ивков 2021: 389).

6 <<https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>>, 26. 2. 2023.

7 Тему истине разрађује, између осталог, и у поменутом разговору „Морал или самовоља”: „'Ко је kadar да iz bele krave izvuče crnu kravu, taj može i да iz crne krave izvuče belu kravu', rekao je Rumi.

Мајкл Паренти, историчар и политички аналитичар, у студији *Убиство нације: напад на Југославију* из 2000. године указује на америчку фирму за односе са јавношћу „Рудер Фин” која је имала „централну улогу у сатанизацији Срба”. На ову агенцију упућује и Тешић (2012: 271–272) у есеју „Размислите о овоме”, где наглашава:

Грађански рат, у држави која се некада звала Југославија, водио се на два фронта са две различите врсте жртава. Док су мушкарци, жене и деца са свих страна умирали у Југославији од последица самог рата, истина о рату, о томе какав је он заиста, свакодневно је умирала у ’Њујорк тајмсу’ и другим медијским изворима широм земље.

Паренти подсећа да су потпиривању антисрпске климе посебно помогли полуинформисани интелектуалци који су подржали крсташки НАТО поход на Србе (в. Паренти 2000: 93). Зоран Аврамовић (2021: 365) такође расправља о медиократији, феномену „корисне лажи” и „моћи политичких медија да криминализују читав један народ”. Аутор (2021: 367) даље закључује:

Суштински значај Хандкеовог путовања 1999. године у томе је што указује на РА-ЗЛИКЕ између стварне и медијске слике Србије, између стварне и политичке НАТО-овске западне слике Србије. Између истине и лажи у политици и живота народа. Када наступи ’стручњак за Балкан’, његов закључак је саучествовање и суделовање у ’вечном рату’.

Теми антисрпске пропаганде деведесетих година XX века Слободан Вуковић посветио је обимну студију *Етика западних медија* (2009), истакавши да се супротни ставови, поводом питања око којих су западне владе и медији унисони, „немилосрдно ућуткују, и при томе се не бирају средства” (Вуковић 2009: 110), уз неретко фалсификовање и прекрајање историјских чињеница (Исто: 111).

Хандке истиче огромну зараду коју су у рату против Југославије западни медији постигли захваљујући истоветним „сведочанствима” и „причама”, а уз то и на један посебан ефекат који теледириговани медијски садржаји проузрокују, а то је да се емпатија, као урођени импулс, елиминише или, што је још страшније, извитопери и исквари тако што се најпре учествује у бомбардовању, па се онда те фабриковане сторије продају као једине валидне где заправо насилници на крају постају арбитри мира (в. Хандке 2020а: 212)⁸.

Fotografije iz rata Svemira protiv Jugoslavije čak ni ne nagoveštavaju sve užase sveta. Štete od bombi se teško mogu fotografisati, baš kao i srpski i albanski mrtvi. Ali izbeglice se mogu fotografisati. Za te slike postoje samo крупни planovi i panorame. Istina je negde između. Te fotografije pokazuju болно лазне повести trouгла: 1) izbeglice koje pate како само човек и животinja могу да пате; 2) ljude koji od toga proizvode inscenacije, sa svim onim sećenjima ušiju i masovnim silovanjima; 3) fotoreportere. To je nezlečivo-bolno-prljava povest trouгла...

Povest Srba u poslednjih deset kosovskih godina treba ispričati, ali konačno bez ta tri ugla. Ne povest o vodećim političarima, niti povest o bandama, nego povest o narodu sateranom u gradove i sela. To saterivanje kulminira onim ubijanjem šest đaka u Peći, decembra 1998, i ubijanjem pet policajaca u Prištini marta 1999. Jer time, i provalom terora u gradove, tek je počeo jasan, vidljiv, dokaziv rat na Kosovu... Svakako se može reći da je upltnje u sukob u Jugoslaviji besmisleno, baš kao i da je besmisleno ulaziti u tajne Kafkinog 'Procesa'. Možda je, međutim, to-tako-očigledno-Besmisleno baš ono što vas pokreće napred. Credo, quia absurdum.” (Хандке, Винклер 1999)

- 8 О фабрикованим извештајима поводом бомбардовања Југославије и рата на Косову и Метохији писале су Дајана Џонстон, америчка новинарка и филолог; британска новинарка Ив-Ен Прентис и руска историчарка Јелена Гускова, које независно долазе до врло сличних закључака. „Многи значајни елементи су у медијима током целе деценије прошлог века систематски прећутквани или кривотворени што је довело до креирања колективне фикције која се перпетуирала у недоглед. [...] Све три ауторке деле заједнички став да такозвано ’хуманитарно бомбардовање’ Југославије, под изговором спречавања ’хуманитарне катастрофе’, какво су промовисале

Едуардо Галеано је о истом лицемерству, поводом бомбардовања Југославије, написао текст „Исповест бомби”, где такође наглашава енормну материјалну корист стицану фабриковањем застрашујућих наратива о Србима, али и то да овакав вид ратовања извргава руглу међународно право, истовремено служећи као огромни излог за промоцију и продају оружја (в. Галеано 2012: 378). Приповест, која је раније у Хандкеовом речнику важила као један од привилегованих термина, након злоупотребе од истих медија, постаје му дубоко омражена и неподесна у сваком смислу. Као кључна реч у извештавању о овом рату, према његовом схватању, јавља се једностраност коју често истиче узвичником. Извештаји су састављани од унапред припремљених флоскула и слика, без икаквог истинског рада, запитаности или темељнијег истраживања:

Убедљива већина политичара, и новинара, када је реч о Југославији, одриче се сваког рада, притиска само још на дугмад за понављање, а зумове фото-апарата пребацује једино још на крупни план, даноноћно. Уједно расту и расту квоте (гледаности), тиражи, приходи – када би земљом зазвониле касе, била би то бука на тлу упоредна бомбардерима у ваздуху. Муштерије плаћају, конзумирају, ћуте, или папагајски понављају. (Хандке 2020а: 218)

Такву врсту новинара, који у први план истурају своје надасве цивилизоване маске иза којих се крију раскежене животињске вилице, Хандке назива „псима на ланцу (в. Хандке 2020а: 219). Да оваква агресивна пропаганда проузрокује програмирани одговор јавног мњења, Хандке ће поткрепити примером из једне школе у Француској. Наиме, дванаестогодишњакиња из југословенске породице, ученица француске школе, на почетку бомбардовања, већ првог дана рата, искусила је солидарност и емпатију коју су јој остали ђаци упућивали, да би та иста деца, након само пет дана изложености једностраним медијским садржајима, почела да се повлаче, па чак и стиде свог првобитног протеста против бомбардовања.

Насупрот тој диригованој какофонији, писац у току свог путовања по Србији сведочи, међутим, о немуштости и великом муку српског народа. Тај парадокс тишине, који запажа, настао је у првим данима бомбардовања као последица неверице, страшног разочарања и неприпремљености за оно што долази. Народ је био паралисан услед изложености енормној трауми. Као и у расположењу народа, тишину освешћује и у амбијентима, у познатим и непознатим местима, залазећи у дубину земље. Једно од тих *locus*-а тишине затећи ће на путу за источну Србију, по изласку са аутопута и преласку реке Мораве, на кривини испред Породина, која је овом необичном, на самосвојан начин ангажованом путописцу, у ранијим путовањима по Србији, „била идеална слика тихог и мирољубивог средишта европског континента” (Хандке 2020а: 205). У том метафизички повлашћеном кутку света Хандке (2020а: 205–206), поређењем по супротности, увиђа размер парадоксалности тренутне ратне ситуације:

евроатлантске силе означава прекретницу у међународном праву као и насилно наметање новог светског поретка једној сувереној држави.” (Арсенијевић Митрић 2020: 215) Алан Бадју у предговору енглеског издања књиге *Ешिका: Есеј о разумевању зла* (2000) апострофира Југославију као гранични случај и покретач дебате о питањима која до тада нису разматрана поводом Ирака и Босне. Француски филозоф примећује како НАТО, као наоружани чувар Новог светског поретка и „демократског тоталитаријанизма”, пушта све снажније корење. С друге стране, на сву срећу, амерички империјализам и европско подаништво, за разлику од претходних година, постају све очигледнији, стога је данас више него икада неопходно да се слободоумни побуне и устану против слугерањског начина размишљања и бедног морализма који диктира преовлађујући, унисонни поглед на свет имун на свуда присутну апсолутну неправду (Бадју 2001: V).

Седети ту – напољу испред гостионице на кривини [...] с погледом на поља у долини реке с трском и угаром; на ланац брегова обраслих виноградима, као запрека видика?, више као нешто што видик моделује и отвара, слутећи више уопште не тако удаљене Румунију и Бугарску. На тој кривини цесте увек поновно осећање доласка, као и често на местима која су близу циља, али још нису сам циљ. Данас, разуме се, у нетакнутој спокојности, ту је, у самом средишту предела ораница и пашњака, нешто што се, према Роберту Валзеру, крије у сваком тако љупком пределу, неки ’ђаволчић’ – само што за овог овде не важи облик умањивања, уопште никакав облик. Ратно стање и по страни од градских и других ратних објеката: неухватљиво, невидљиво, неописиво и сасвим другачије ’ништавило’, пред њим немаш речи.

Увид у домен и домет таквог ништавила, чија је прва жртва језик, па онда истина (в. Хандке 2020а: 183), овог веома промућурног и разборитог посетиоца наше земље нагнаће на мисао о новом типу тишине, што је одсуство сувислог говора, тупа немост запрепашћеног.

Необична тишина, њен можда и упозоравајући метафизички одзвон, пролонгира се и на његовом другом путовању у ратом захваћеној Србији, од 23. до 29. априла, и то баш на освећеном месту, у манастиру Студеница. Писац, истанчаног слуха, један од свега петорице посетилаца средњовековне богомоље, послушкује веома тиху ноћ у планини, „са класичним жуборењем изворске воде и јецањем или фићукањем славуја” (Хандке 2020а: 242). Када ушушкан у тако устројеној тишини буде чуо брундање авиона, освестиће да за разлику од мирнодопских путничких који би лани употпунили идиличну представу модерног света као места заједништва, те летелице сада емитују опасност ратног разарања и покиданих веза. Из грубо повређене тишине⁹ искрсава најавна преокрета у унутрашњем доживљају ствари: „Никада више нећу моћи да ноћно брундање трансконтиненталне летелице чујем као мирољубиви звук? Никада више нећу у своје мисли да унесем ноћне путнике?” (Исто) Контемплативни Хандке заправо дочарава дубину колективне трауме српског народа, чије су последице у промењеној перцепцији некада нормалних, подразумеваних ствари биле далекосежне.

Тишина другачије врсте дочекује га на повратку у Западну Европу, конкретно Француску. Доживљава је у сусрету са људима који не желе да виде и освесте чињеницу да њихова земља учествује у варварском нападу на државу из које је управо пристигао. Та врста заслепљености коју он очавача на сваком кораку посебно је иритантна, и то не важи само за Французе: иста равнодушност приметна је у Немачкој и Великој Британији где људи како каже „од јутра до мрака гутају ’приче’, ’сведочанства’, ’информације’, и уједно се на свим лажно мирним улицама и трговима под лажно мирним небом стално понашају као да се ништа не дешава” (Хандке 2020а: 213). Такву реакцију означава као „сваковрсно глумљење мира” (217).

Глумљеном миру касније супротставља лични, истински доживљај мира и спокоја, путујући други пут за време НАТО агресије ка српској престоници, упркос непрестаним претњама напада, које, поново, парадоксално, долазе са неба: „Опет парадокс: и поред осетне сталне претње – неба које се разведрава – осећање умирености за време те војне аутомобилом; разлог: у тој земљи, хушканој од стране свих паса рата, *нисам* на погрешном месту.” (Хандке 2020а: 236)

9 Идентичну, тачније репетитивну, разорну повреду (манастирске, колективне?) тишине Хандке сведочи и дан касније, уз дубокосежније историјске реминисценције на усташки принцип или порив у Другом светском рату да се над истим жртвама врше злодела више пута (в. Хандке 2020а: 245).

Зато он, након обиласка гађаних локација, има порив да наизуст научи песму, састављену од топонима, која сваким новим даном, са новим градом-метом (Батајница, Панчево, Сурчин, Крагујевац, Приштина, Алексинац...), постаје све дужа. Хандке (2020a: 189), упркос чувеном Адорновом (1985: 232) запажању о томе да је писање песме након Аушвица својеврсно варварство, изриче: „Ако је песма 'рашчлањавање крика', онда после А. [Аушвица – прим. аут.] и за Ј. [Југославију – прим. аут.] *управо треба* да постоје песме, само још песме!”

Хандкеов тихи апел да се промени перспектива, а тиме и дискурс, односно пропаганда о Србији и Србима, формулисан је из људске потребе за стварним упознавањем и истраживањем непознате а озлоглашене *дружосћи*, стварности те *дружосћи*. Тиме се измешта и место почетка и краја мишљења или, како пишчево искуство сумира Владимир Димитријевић (2022: 139):

Немачка, Шпанија или Белгија за Хандкеа престали су да буду средиште Европе. Средиште је Балкан, а на Балкану Србија. За оно што је добио познавањем те стварности, Хандке не сматра да је платио било какву цену; без моћи, посматрач са оловком у руци, он се само чудило начинима на које су покушали да га спрече да сведочи о свом, наравно не *ошћибавезном*, [истакао В. Д.] искуству. Црпећи свој ауторитет из језика којим пише, настојећи да се уздигне изнад новинарства, лишен илузије да данашњи писац може, на било који начин, да утиче на јавно мњење, Хандке, иако није човекомрзац, постаје презиратељ већинског мишљења.

Другост Србије за Хандкеа није неки озлоглашени, удаљени ентитет на рубу Европе, о којем папагајски треба потврђивати стереотипе како би се нагласила властита културна или хуманоидна супериорност. Хандке, управо супротно, Србима се приближава из најплеменитијих хуманистичких, можда чак и јеванђелских разлога. Он је, како је то приметио Владимир Јанковић (2022: 74), „стао на страну једног народа као ткива сачињеног од живих бића према којима је учињена велика неправда”. Дакле, он своју страну није заузео „ни по идеолошкој ни по националној ни по расној ни верској основи, него нас је штитио као бића која су у датом тренутку на датом простору угрожена и силом и неправдом” (Исто: 74–75). Његова побуда је отуда, према Јанковићу (2022: 75), проистекла из љубави, јер је Хандке „пре свега једно биће које преноси љубав”.

Овом писцу и интелектуалцу због његовог ангажмана западни медији пришивали су етикете југофила и просрпски настројеног писца, али и пропагатора српског национализма (в. Пајин 2021: 338; Ракић 2022: 117), иако је он у својим текстовима далеко од изражавања некакве ирационалне привржености Србима, већ су његова настојања искључиво усмерена ка оспоравању преовлађујућег става у западном јавном мњењу о Србима као агресорима и јединим кривцима за злочине у ратовима деведесетих, због чега су заслужили казну, то јест бомбардовање. У Хандкеову одбрану с биографског и иманентно поетичког становишта с правом устаје његов педантни биограф Мартин Хервиг, управо узимајући у обзир пишчеве ставове о антицивизацијском и антиговечном бомбардовању једне мале, али суверене земље, каква је била СР Југославија. Из тога проистиче и Хервигов (2021: 272) непристрасни али довољно сугестиван исказ о статусу проказаног заступника (историјске, језичке) истине оклеветаног народа: „Handkeovo pisanje o Srbima je isprva jedina svetlost koja osvetljava drugačiju sliku o ovom narodu. On ostaje usamljeni svečar u bleštavoj svetlosti reflektora svetske javnosti. Za njega je to u redu. Zar ponekad 'slabe reči' nisu one prave? Zar se neke stvari ne pokazu jasnim tek u svetlosti sumraka?”

Хандке је своје несвакидашње и ризично емпиријско истраживање подузео на основу развијеног критичког мишљења, а, као одговорни интелектуалац, руководећи се принципом „линије јачег отпора”. Посматрање уништених градова и објеката, сусрет и разговор са људима у Србији током бомбардовања, упијање њихових појединачних прича са писцима својственом дечијом радозналости и саосећањем (а не саучествовањем или суделовањем, попут каквог речитог „стручака за Балкан” (в. Хандке 2020а: 214–215), описивање опште атмосфере у местима које је прошао као овековечење сржне егзистенцијалне зебње, али и колико нагонске, толико духовне истрајности обичног народа, узнемирују за утиске отвореног и веома осетљивог књижевника. Непосредним додицајем са реалним призорима и живим људима Хандкеов интуитивни, априорни отпор постаје апостериорно и трајно одупирање сили деформисања слике стварности ради очувања „моћи разликовања”. С друге стране, он постепено разоткрива двоструке стандарде извикане грађанске демократије. Зато се испод уметнички развијене нарације о проживљеном, проосећаном и промишљеном као мрежа шире поражавајући увиди о кризи хуманистичких тековина, која, парадоксално, кулминира у свету на привидном врхунцу цивилизацијског напретка на крају 20. столећа. Хандке, на своју жалост, мора да посведочи да вредности човечности на примеру НАТО агресије на СР Југославију капиталирају под притиском *посл-истине* која је, као кукавичје јаје, подметнута човечанству ради тобожње одбране човечности од себе саме. Опсервацијама о тој дијалектици његов правдочежњиви извештај прераста у својеврсно упутство за етичку хигијену, тиме и за одбрану човека.

Извори

- Хандке 2020а: П. Хандке, *Историја иза приповести: Есеји о Југославији*, Нови Сад: Прометеј.
- Хандке 2020б: P. Handke, *Kratko pismo za dugi rastanak*, Beograd: Laguna.

Литература

- Аврамовић 2021: З. Аврамовић, Како се Хандке борио за истину о Србији, у: *Петер Хандке или правда за човека и човечности*, ур. Иван Негришорац, Нови Сад: Магица српска.
- Адорно 1985: T. Adorno, *Filozofsko-sociološki eseji o knjizevnosti*, Zagreb: Školska knjiga.
- Арсенијевић Митрић 2020: J. Arsenijević Mitrić, The Culture of Memory as a Response to the Politics of Revision and Oblivion: Diana Johnstone, Eve-Ann Prentice, and Elena Guskova on the Kosovo War and Nato Bombing of Yugoslavia, *Nasleđe*, год. XVI, број 47, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 201–215.
- Арсенијевић Митрић 2023: J. Арсенијевић Митрић, Пандемички дискурс у поезији Драгана Хамовића: Заштитна маска и Две хиљаде двадесета, *Slavica Vratislaviensia*, vol. 177, *Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich. Zaraza XV (Velike teme kulture u slovenskim književnostima. Zaraza)*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 353–362.
- Аћимовић Ивков 2021: М. Аћимовић Ивков, Путовање, сведочење и разумевање, у: *Петер Хандке или правда за човека и човечности*, ур. Иван Негришорац, Нови Сад: Магица српска.

- Бадју 2001: А. Badiou, *Ethics: An Essay on the Understanding of Evil*, transl. by Peter Hallward, New York: Verso.
- Вуковић 2009: С. Вуковић, *Етика западних медија: Антихришћанска пропаганда деведесетих година XX века*, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижевна Зорана Стојановића.
- Галеано 2016: Е. Галеано, *Исповест бомби, Латинска Америка: књижевности, култура, политика, Лиџар*, год. XVII, број 59, Љиљана Богоева Седлар и Јелена Арсенијевић Митрић (уред.), Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу.
- Димитријевић 2022: В. Димитријевић, *Југословенски месијанизам и српско стјановићство: Оглед из историје идентитетства*, Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Јанковић 2022: В. Јанковић, *На Дрини Морава!, Хандке у Србији 2: зборник радова*, Београд: Удружење књижевних преводилаца Србије, 72–89.
- Пајин 2021: Д. Пајин, *Књижевни путеви Петера Хандкеа, у: Петер Хандке или правда за човека и човечности*, ур. Иван Негришорац, Нови Сад: Матица српска.
- Паренти 2000: М. Parenti, *To Kill a Nation: The attack on Yugoslavia*, London, New York: Verso.
- Ракић 2022: Н. Ракић, *Како се кроји(о) Балкан?, у: Петер Хандке: У средњој светлости*, уред. Ана Нићифоровић, Никола Бубања, Драган Бошковић, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 107–122.
- Tesich, S. (1992). *A Government of Lies*. <<https://www.thefreelibrary.com/A+government+of+lies.-a011665982>>, 1. 12. 2021.
- Tesich, S. (1993). *Letter to the New York Times*. <<http://www.srpska-mreza.com/tesich/to-nyt.html>>, 1. 12. 2021.
- Тешић 2012: С. Тешић, *Размислите о овоме, Лиџар*, година XIII, број 49, свеска 2 (*Књижевности и активизам*), Љиљана Богоева Седлар и Јелена Арсенијевић Митрић (уред.), Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу.
- Хандке, Винклер 1999: P. Handke, V. Vinkler, *Peter Handke brani Jugoslaviju: Moral ili samovolja*, *NIN* 27. 5. 1999, <<http://www.nin.co.rs/arhiva/2526/2.html>>, 7. 5. 2023.
- Хервиг 2021: М. Hervig, *Majstor svitanja Peter Handke. Biografija*, Beograd: Laguna.

“THROUGH THE WINDOW OF THE HOTEL MOSKVA, WITH A VIEW TO THE WEST” – SERBIA IN HANDKE’S ESSAYS

Summary

The paper deals with the ways and representations with which Handke, in his essays on Yugoslavia, deconstructs the stereotypical image of Serbia projected through the Western media during the NATO bombing of FR Yugoslavia in 1999. The German Nobel laureate highlights the Western unanimity in the demonization of Serbia with the absence of any opportunity to hear the other side, different from the proclaimed “truth”, and, in contrast, he speaks of Serbia’s peculiar silence, detecting it almost at every step of his journey into the heart of Yugoslavia – Belgrade, which he describes at that moment as a “voiceless city of two million”. Faced with the great silence, Handke tries to reveal in his texts *the tapestry of lies* that covered the whole of Serbia at the end of the 20th century, together with the bombs.

Key words: P. Handke, Serbia, NATO bombing of FR Yugoslavia, stereotypes, media, falsification of history

Jelena N. Arsenijević Mitrić
Jana M. Aleksić